

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์

จากนาข้าวสู่นากุ้ง: การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและ
สิ่งแวดล้อมในพื้นที่อยู่อาศัยของประเทศไทย

ผู้เขียน

นางสาววิระนุช แยมยิ้ม

ปริญญา

วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ภูมิศาสตร์)

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชูศักดิ์ วิทยาก็ค อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
อาจารย์ ดร.สัจฉิตา กาญจนพันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพของชุมชนเป็นกระบวนการที่เคลื่อนไหวอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ไม่ว่าชุมชนจะตอบรับกับอิทธิพลของปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ด้วยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่สถานการณ์ที่เกิดขึ้นก็ส่งผลให้วิถีการดำรงชีพของชุมชนต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายอยู่ 3 ประการคือ (1) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเกษตรกรเกี่ยวกับการตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพจากที่เคยทำนาข้าวแล้วเปลี่ยนมาเป็นนากุ้ง (2) เพื่อศึกษารูปแบบการกระจายตัวทางพื้นที่และรูปแบบการผลิตของการทำนากุ้ง และสุดท้าย (3) เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ในการปรับตัวของเกษตรกรผู้เลี้ยงกุ้งของหมู่บ้านท่าข้าม ตำบลบางตาเถร อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีการดำรงชีพ สิ่งแวดล้อม และระบบตลาดที่ไม่แน่นอน จากการเก็บข้อมูลชาวบ้านทั้งหมด 140 ครัวเรือน โดยมีเกษตรกรที่ทำนากุ้ง 35 ครัวเรือน และเกษตรกรที่ทำนาข้าว 105 ครัวเรือน ผลการศึกษาปรากฏว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพของเกษตรกรนั้นสามารถจำแนกได้เป็นปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ ปัจจัยด้านสังคม และปัจจัยด้านการเมืองตามลำดับ ส่วนกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพนั้นเกิดจากการเลียนแบบ การเข้าไปฝึกหัด และการถ่ายทอดความรู้

การวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบการกระจายตัวทางพื้นที่และแบบแผนการผลิตของการทำนา กุ้งนั้นเป็นการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงในสองช่วงเวลา คือ ก่อนปีพ.ศ. 2533 และหลังจากปี พ.ศ. 2533 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้พบว่ามีเพิ่มขึ้นของพื้นที่การทำนากุ้งทุกปี ส่วนรูปแบบ

การทำนาทุ่งนั้น มีสองรูปแบบคือการเลี้ยงลูกกุ้งแรกคว่ำลงในบ่อเลี้ยงและการเลี้ยงกุ้งแรกคว่ำลงในบ่ออนุบาล นอกจากนี้ นโยบาย มาตรฐานในการเพาะเลี้ยงกุ้งก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาและความต้องการของตลาด

เกษตรกรมีการเลือกใช้ยุทธวิธีต่างๆ ในการรับมือกับปัญหา เพื่อฟื้นฟูสภาพทางเศรษฐกิจของตนเอง การวิจัยนี้พบว่าเงื่อนไขของความเปราะบางในการดำรงชีพของคนในชุมชนสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเด็นหลัก คือ (1) แนวโน้ม ประกอบด้วยเงื่อนไขด้านมาตรการการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของรัฐ การเพิ่ม-ลดจำนวนประชากร และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (2) วิฤติ ประกอบด้วยเงื่อนไขด้านภัยธรรมชาติ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน น้ำ ภาวะเศรษฐกิจ และความขัดแย้ง และ (3) ฤดูกาล ประกอบด้วยเงื่อนไขด้านการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ การเปลี่ยนแปลงราคาผลผลิตทางการเกษตร และตลาดการจ้างงาน ซึ่งเงื่อนไขแต่ละประเภทก็จะมีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของชุมชนที่แตกต่างกันไป โดยในการวิเคราะห์ครั้งนี้ยังมองถึงวิธีการใช้ทุน การเข้าถึงทุนในรูปแบบต่างๆ ในยุทธวิธีในการดำรงชีวิต

Thesis Title From Rice Field to Shrimp Pond: Changes of Livelihood and Environment in the Rice Basket Area of Thailand

Author Miss Weeranuch Yamyim

Degree Master of Science (Geography)

Thesis Advisory Committee Assistant Professor Dr. Chusak Wittayapak Advisor
Lecturer Dr. Santita Ganjanapan Co-advisor

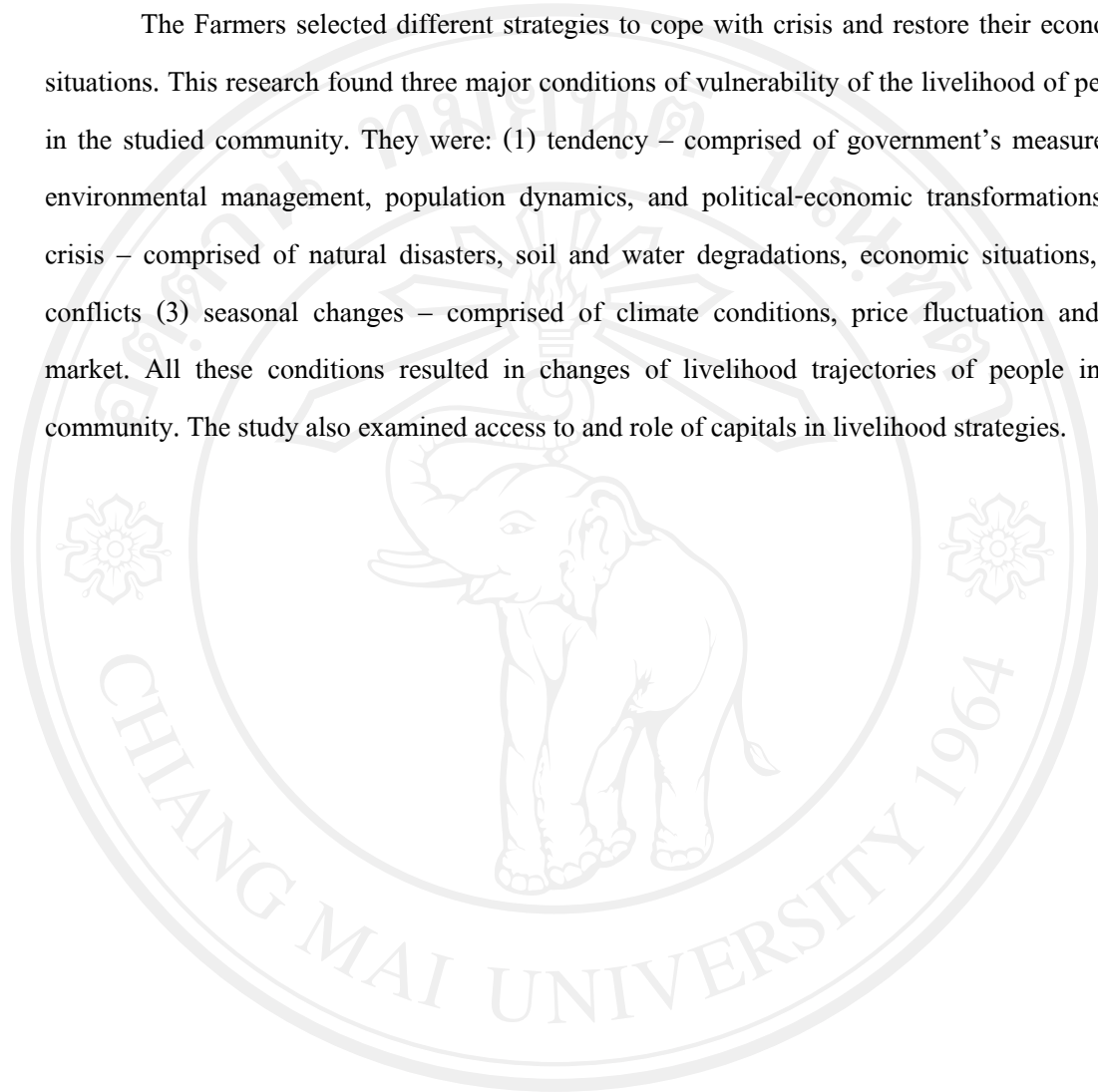
ABSTRACT

Changes of livelihood in the community are dynamic processes within the larger social, economic and political transformations. Whether the community intended or unintended to respond to the influencing factors they always impacted the livelihood of the people in the community. This study had three objectives, which are: (1) to examine the factors affecting farmers to change their occupations, from rice farming to shrimp farming, (2) to study the pattern of spatial distribution of the shrimp farms as well as the pattern of production of shrimp farming and finally, (3) to investigate adaptive strategies of the shrimp farmers in Thakham village, Bangthathen sub-district, Song Pinong District, Suphan Buri Province to cope with changes in the livelihood, environment and market uncertainty. Field data were obtained from interviewing 140 households comprised of 35 shrimp farmers and 105 rice farmers. The results of study showed that the factors influencing the decision to change a career were economic, physical environment, social and political conditions respectively. The learning processes leading to livelihood changes included imitation, on-farm training and knowledge transfers.

An analysis of changes in the patterns of spatial distribution of shrimp farms and the modes of production in shrimp farming covered two periods, before and after 1990s. The results revealed an increase in shrimp farming areas every year. Two types of shrimp farming were practiced in this area. The first type was to release young shrimp directly into the pond and the second was to tender the young shrimp in nursery tank before transferring to the pond. In

addition, government policies and standard measures regulating shrimp farm practices have changed over times and in response to market demands.

The Farmers selected different strategies to cope with crisis and restore their economic situations. This research found three major conditions of vulnerability of the livelihood of people in the studied community. They were: (1) tendency – comprised of government’s measures in environmental management, population dynamics, and political-economic transformations (2) crisis – comprised of natural disasters, soil and water degradations, economic situations, and conflicts (3) seasonal changes – comprised of climate conditions, price fluctuation and job market. All these conditions resulted in changes of livelihood trajectories of people in the community. The study also examined access to and role of capitals in livelihood strategies.

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved